

DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2025.02.290>

JEL classification: Q13, G18, H56

UDC: 338.432:338.481.32:338.245

Микола ІЛЬЧУК

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри організації підприємництва та біржової діяльності,
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна
E-mail: ilchuk.m.m@nubip.edu.ua
ORCID iD: 0000-0001-5129-6110

Іван АНДРУСОВИЧ

кандидат економічних наук, доцент,
кафедра організації підприємництва та біржової діяльності,
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна
E-mail: organizing_chair@nubip.edu.ua
ORCID iD: 0000-0003-3202-910X

Ольга ТОМАСHEВСЬКА

кандидат економічних наук, доцент,
кафедра організації підприємництва та біржової діяльності,
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна
E-mail: tomashevskas2011@ukr.net
ORCID iD: 0000-0002-2444-7259

Анатолій ФУРСА

кандидат економічних наук, доцент,
кафедра організації підприємництва та біржової діяльності,
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна
E-mail: fursa_61@ukr.net
ORCID iD: 0000-0001-6518-5286

Володимир МАРЧУК

аспірант,
Національний університет біоресурсів і природокористування України, Україна
E-mail: ptbd17@ukr.net
ORCID iD: 0009-0006-0304-1897

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА АГРОБІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ

АНОТАЦІЯ

Вступ. Повномасштабна війна, яка триває в Україні з 2022 року, спричинила безпрецедентні виклики для економіки, зокрема для аграрного сектору – одного з найбільш стратегічних сегментів національного господарства, що забезпечує продовольчу безпеку, валютні надходження та зайнятість у сільських регіонах. У цих умовах особливої важливості набуває питання державної допомоги – не

© Микола Ільчук, Іван Андрусович, Ольга Томашевська, Анатолій Фурса, Володимир Марчук, 2025

Отримано: 03.04.2025 р.

Рекомендовано до друку: 11.05.2025 р.

Опубліковано: 28.05.2025 р.

Ця стаття розповсюджується на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0, яка дозволяє необмежене повторне використання, розповсюдження та відтворення на будь-якому носії, за умови правильного цитування оригінальної роботи.

Як цитувати:

Ільчук М., Андрусович І., Томашевська О., Фурса А., Марчук В. Державна підтримка агробізнесу в умовах війни. *Економічний аналіз*. 2025. Том 35. № 2. С. 290-299. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2025.02.290>

лише як інструменту порятунку постраждалих підприємств, а як стратегічного інструмента забезпечення стійкості і адаптації сектору до нової реальності.

Водночас традиційні моделі державної підтримки – як-от прямі субсидії, дотації, кредитні пільги – у воєнних умовах демонструють як свої сильні сторони, так і низку системних обмежень: складність доступу до ресурсів для малих виробників, нерівність у розподілі допомоги, слабку інституційну координацію, бюрократизацію процедур. Все це ставить під сумнів не тільки ефективність, а й справедливість існуючих механізмів підтримки.

Метод (методологія). Під час проведення дослідження застосовано комплекс загальнонаукових та спеціальних економічних методів, що дозволили всебічно охарактеризувати механізми державного втручання в аграрний сектор у кризовий період. Системний підхід використано для аналізу взаємозв'язків між інструментами державної політики, суб'єктами агробізнесу та зовнішнім середовищем. Порівняльний аналіз дав змогу оцінити ефективність різних форм підтримки у воєнний та довоєнний періоди, а також порівняти підходи України з практиками країн ЄС. Контент-аналіз нормативно-правових актів і програм підтримки дозволив виявити основні інституційні зміни та нові механізми державного регулювання. Крім того, застосовано аналіз статистичних даних, що охоплюють динаміку фінансування, охоплення господарств підтримкою та структуру розподілу бюджетних коштів у 2022-2024 роках.

Результати. Екстрені механізми державної підтримки агробізнесу в умовах війни відіграли критично важливу роль у стабілізації аграрного виробництва, збереженні експортного потенціалу країни та мінімізації негативних соціально-економічних наслідків кризи. Завдяки цілеспрямованим програмам, зокрема пільговому кредитуванню, грантовому фінансуванню, компенсаціям логістичних витрат та пілотним страхувальним схемам, вдалося зберегти частину виробничого потенціалу, забезпечити функціонування продовольчих ланцюгів і підтримати зайнятість у сільських громадах.

Ключові слова: державна підтримка; агробізнес; війна; кризове регулювання; субсидії; пільгове кредитування; аграрна політика; стійкість сільського господарства; фінансові інструменти; Україна.

Вступ

Повномасштабна війна, яка триває в Україні з 2022 року, спричинила безпрецедентні виклики для економіки, зокрема для аграрного сектору – одного з найбільш стратегічних сегментів національного господарства, що забезпечує продовольчу безпеку, валютні надходження та зайнятість у сільських регіонах. Збройна агресія призвела до прямого знищення виробничих потужностей, окупації сільськогосподарських земель, підриву логістичних ланцюгів, дефіциту ресурсів, а також значного психологічного тиску на фермерів і працівників галузі.

Крім фізичних руйнувань, агробізнес опинився в умовах фінансової нестабільності, інфляції, девальвації національної валюти та перебоїв з експортом продукції, що особливо критично для країни з потужним аграрно-експортним профілем. У цих умовах особливої важливості набуває питання державної допомоги – не лише як інструменту порятунку постраждалих підприємств, а як стратегічного

інструмента забезпечення стійкості і адаптації сектору до нової реальності.

Водночас традиційні моделі державної підтримки – як-от прямі субсидії, дотації, кредитні пільги – у воєнних умовах демонструють як свої сильні сторони, так і низку системних обмежень: складність доступу до ресурсів для малих виробників, нерівність у розподілі допомоги, слабку інституційну координацію, бюрократизацію процедур. Все це ставить під сумнів не тільки ефективність, а й справедливість існуючих механізмів підтримки.

Огляд останніх публікацій засвідчує посилення наукового інтересу до проблеми державної підтримки агробізнесу в умовах війни. У працях 2022-2024 років (Ю. В. Солоненко, П. І. Панасюк) акцент зроблено на адаптації інструментів підтримки до кризових обставин: субсидіях, пільговому кредитуванні, грантах та релокації виробництва. Дослідники наголошують на важливості гнучких фінансових механізмів, стабільної логістики та цільового спрямування допомоги малим і середнім підприємствам.

Окрему увагу приділено взаємодії держави з міжнародними донорами, що істотно впливає на стійкість аграрного сектору та збереження експортного потенціалу.

Мета статті

Метою статті є системний аналіз основних екстрених механізмів державної підтримки агробізнесу в умовах війни, визначення рівня їхньої результативності, а також формулювання пропозицій щодо інституційного вдосконалення політики підтримки аграрного сектору в умовах надзвичайних обставин та в контексті майбутнього післявоєнного відновлення.

Результати та обговорення

У контексті повномасштабної війни питання ефективності державної підтримки аграрного сектору потребує нового підходу до оцінювання. Традиційні показники – обсяг виділених коштів або кількість реалізованих програм – втрачають значущість без урахування інституційного контексту. Теоретичну базу для такого аналізу формують положення інституціональної економіки, зокрема праці Дугласа Норта та Манкура Олсона.

Згідно з концепцією Д. Норта, інститути – це «правила гри» в суспільстві, які визначають взаємодію суб'єктів і знижують невизначеність [1]. Отже, ефективна державна підтримка – це не лише кошти, а й спосіб їх розподілу, стабільність процедур, прозорість прийняття рішень та здатність системи адаптуватися до шоків. У цьому сенсі ключовим є інституційний дизайн екстрених програм: наскільки швидко вони запущені, як охоплюють цільові групи, чи забезпечують реальне відновлення господарської діяльності.

М. Олсон підкреслював, що держава може стати як ефективним інструментом колективної дії, так і джерелом «розподільчого захоплення», коли ресурси спрямовуються не за потребою, а за політичною доцільністю [2]. Особливо в умовах війни, коли час на ухвалення рішень обмежений, а ризики зловживань зростають, важливо оцінювати не лише обсяг допомоги, а і її інституційну якість.

З урахуванням зазначеного, екстрену допомогу агробізнесу доцільно оцінювати за такими критеріями: оперативність запуску –

швидкість реалізації програм з моменту виникнення потреби; охоплення цільових груп – рівень залучення аграріїв різних масштабів, особливо тих, що постраждали від бойових дій; доступність умов участі – простота процедур, мінімізація бюрократії, прозорі правила; фактична результативність – вплив програм на відновлення виробництва, підтримку зайнятості, стабілізацію доходів; інституційна довіра – рівень готовності фермерів і підприємств користуватися державними механізмами [3].

Крім цього, оцінювання повинно враховувати географічний вимір, тобто можливість участі суб'єктів із різних регіонів, у тому числі прикордонних та деокупованих територій, а також структурний вимір – здатність програм охопити як великі агрохолдинги, так і малі фермерські господарства.

Комплексна оцінка має включати як кількісні індикатори (частка охоплення, обсяг компенсацій, тривалість реалізації), так і якісні дослідження (опитування бенефіціарів, кейс-аналіз регіональних програм, експертні інтерв'ю).

Таким чином, інституційно зорієнтований підхід до оцінки екстреної державної допомоги дозволяє не лише зафіксувати її масштаби, а й з'ясувати, наскільки вона відповідає реальним викликам та потребам агросектора в умовах війни.

У відповідь на глибокі структурні потрясіння, спричинені воєнними діями, український уряд активізував низку екстрених механізмів підтримки аграрного бізнесу [4]. Вони охоплювали як фінансові, так і інституційні інструменти, які мали на меті стабілізувати виробництво, забезпечити зайнятість та мінімізувати ризики банкрутств серед сільгоспвиробників.

Одна з ключових ініціатив держави, яка набула особливої ваги для аграрного сектору в умовах війни. У 2022–2023 роках агропідприємства стали головними бенефіціарами програми – за офіційними даними, близько 60% усіх кредитних угод у рамках «5-7-9%» були укладені саме із суб'єктами сільського господарства.

Попри масштабний попит, ефективність програми виявилася нерівномірною. Складні

процедури оцінки кредитоспроможності, високі вимоги до забезпечення, а також банківський консерватизм фактично обмежили доступ до фінансування для малих і середніх фермерських господарств, особливо з прифронтових або деокупованих територій. Як зазначають експерти, реальні вигоди від програми були сконцентровані в руках виробників із наявною кредитною історією та формалізованою звітністю.

Грантові ініціативи реалізовувалися у партнерстві з міжнародними донорами (зокрема USAID) та спрямовувалися на стимулювання локалізованого виробництва з високою доданою вартістю. Гранти передбачали часткове або повне фінансування інвестицій у розвиток переробки, садівництва, ягідництва, тепличного господарства.

Позитивною рисою цих програм був оперативний запуск і підтримка інноваційних напрямів. Водночас на практиці подача заявок супроводжувалась надмірною бюрократизацією та вимогами, які не відповідали можливостям дрібного бізнесу (наявність земельних документів, фінансової звітності, банківських гарантій). Це фактично відіклало найбільш постраждалих фермерські господарства – зони ризику були представлені слабо. Крім того, експерти вказують на дисбаланс між доступністю та спроможністю засвоїти грантові кошти, що призводить до переваги великих структур з досвідом участі у проєктах.

У зв'язку з воєнною загрозою та посиленням кліматичних ризиків держава ініціювала запуск пілотних проєктів зі страхування аграрних ризиків у партнерстві з міжнародними донорами (наприклад, IFC, Swiss Re). Такі механізми передбачали часткову компенсацію премій або спрощену процедуру врегулювання збитків [5].

Незважаючи на актуальність, охоплення програм залишилося обмеженим. Причинами стали: низький рівень довіри аграріїв до страхових компаній, відсутність зрозумілих механізмів виплат у форс-мажорних умовах, високі адміністративні бар'єри.

В умовах блокування морських портів і зростання вартості доставки через сухопутні маршрути (залізниця, автотранспорт), уряд запровадив програми часткової компенсації

витрат на логістику для експортерів агропродукції. Особливий акцент зроблено на експорт зернових і олійних культур через західні кордони.

Попри стратегічну важливість цієї ініціативи, її реалізація була фрагментарною. Основні проблеми: обмеженість бюджетного фінансування, повільна обробка заявок, непрозорість критеріїв відбору бенефіціарів. За оцінками експертів, значна частина компенсацій дісталася великим експортерам, тоді як малі й середні фермери, які зазнали найбільших втрат, залишилися поза фокусом уваги.

Аналіз ефективності екстрених механізмів державної допомоги агробізнесу в умовах війни засвідчує, що найрезультативнішими виявилися ті інструменти, які поєднували гнучкість процедур, прозорість розподілу коштів, цільову спрямованість і, що особливо важливо, – реалізовувалися в партнерстві з міжнародними організаціями.

Програми грантової підтримки, зокрема за участі USAID, FAO, GIZ, продемонстрували найвищий рівень ефективності серед екстрених інструментів підтримки в 2022–2023 роках. За офіційними даними Міністерства аграрної політики та продовольства України було профінансовано понад 1 500 мікропроєктів, орієнтованих на відновлення тепличного виробництва, зберігання продукції, місцеву переробку [6]. Програми дозволили зберегти тисячі робочих місць у сільській місцевості, забезпечити продовольчу безпеку на локальному рівні, а також стимулювати відновлення господарської активності в регіонах, постраждалих від бойових дій. Особливо ефективними були гранти на тепличне виробництво, де коефіцієнт відновлення площ до обсягу грантового фінансування перевищив 1:4, тобто на кожну інвестовану гривню вдалося відновити виробництво в обсягах, що перевищували вкладені ресурси у чотири рази.

За підрахунками FAO, кожен грантовий проєкт створював або зберігав у середньому 3–5 робочих місць, що робить грантову підтримку не лише економічно, але й соціально ефективною.

Ще одним успішним прикладом стали програми співфінансування, що передбачали

залучення приватного капіталу поряд із державними або донорськими ресурсами. Йдеться про фінансування проєктів: відновлення зрошувальних систем; будівництва міні-елеваторів; запуску невеликих переробних підприємств.

Так, у межах ініціативи «Єднання заради дії», що реалізувалася за підтримки кількох урядових агенцій та міжнародних партнерів:

- На кожну 1 гривню державного фінансування вдавалося мобілізувати 3–4 гривні приватних інвестицій.
- Такий мультиплікативний ефект дозволив відновити критичну логістичну інфраструктуру, особливо на деокупованих або фронтових територіях, з мінімальним бюджетним навантаженням.
- Програми діяли через конкурсні механізми з прозорими критеріями, що підвищило довіру з боку бізнесу.
- Учасниками були як сімейні ферми, так і кооперативи, а також місцеві агрокластери, які виступали колективними заявниками.

За оцінками Світового банку, програми співфінансування у воєнний час забезпечили збереження до 12% аграрної переробки в зоні ризику та створення до 200 нових логістичних точок збору та обробки продукції.

Інструменти, які базувалися на принципах партнерства, прозорості та адаптивності, демонструють вищу інституційну ефективність, оскільки: швидше реалізуються (короткий адміністративний цикл), краще відповідають локальним потребам (гнучке цільове призначення), активізують залучення приватного капіталу, мають стійкий післяефект – від створення нової інфраструктури до збереження робочих місць.

Це свідчить про необхідність переорієнтації державної політики підтримки агросектору в умовах війни та післявоєнного відновлення у напрямі інституційно-партнерської моделі, де ключову роль відіграють спільне фінансування, цифровізація та підзвітність.

Оцінка ефективності державної підтримки агробізнесу в умовах війни виявила наявність системних інституційних проблем, які істотно знижували результативність навіть найбільш фінансово забезпечених програм [7]. Ці бар'єри мали не лише технічний, а передусім стратегічний характер і стосувалися якості

державного управління, рівня децентралізації, цифрової інтегрованості та загального інституційного середовища в країні.

За даними експертів, понад 45% малих фермерів не отримали інформацію про державні програми вчасно, або взагалі про них не знали. Основними причинами цього стали: відсутність функціональних дорадчих служб на місцях, які могли б здійснювати комунікацію між урядом і фермерами; проблеми з телекомунікаціями в зоні бойових дій, що унеможливлювали доступ до офіційних онлайн-ресурсів; низький рівень цифрової грамотності серед представників дрібного аграрного бізнесу, особливо в регіонах із традиційною системою господарювання.

Ця інформаційна прогалина спричинила нерівномірність доступу до підтримки, особливо серед найбільш уразливих категорій виробників.

Процедури подання заявок на участь у програмах підтримки вимагали значного обсягу супровідної документації, зокрема: фінансової звітності за останні періоди; податкових декларацій; довідок про стан банківських рахунків; документів, що підтверджують право власності або користування землею.

В умовах воєнного стану, коли архіви знищені, документообіг ускладнений, а доступ до банків або реєстрів обмежений, такі вимоги стали практично недосяжними для значної частини фермерів [8]. За підрахунками Мінагрополітики, у 2023 році до 30% заявок на гранти було відхилено через неповний пакет документів, незважаючи на реальну потребу в допомозі.

Значна кількість аграріїв, особливо на деокупованих територіях, не змогли підтвердити свої права на землю або майно, що стало критичним бар'єром для участі у програмах. Основні проблеми: зруйнована інфраструктура державних реєстрів (наприклад, відсутність доступу до Держгеокадастру); відсутність нотаріально оформлених договорів оренди або власності; конфлікти щодо права користування між кількома сторонами.

За оцінками Програми розвитку ООН, понад 20% потенційних бенефіціарів не мали змоги юридично підтвердити право на використання

земельної ділянки, що автоматично унеможливлювало подачу заявки на допомогу.

Таким чином, ключовими напрямками подолання інституційних бар'єрів мають стати: спрощення процедур, цифровізація послуг, реформа правових інструментів захисту власності та розвиток ефективної дорадчої інфраструктури на місцях. Це дозволить не лише підвищити ефективність державної підтримки, а й закласти основу для відновлення довіри між державою та аграрним бізнесом у повоєнний період.

У структурі українського аграрного виробництва малі та середні фермерські господарства (до 500 га) відіграють ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки на локальному рівні, однак саме вони виявилися найменш захищеними в умовах воєнного стану. Незважаючи на масштабність задекларованої державної допомоги, значна частина мікро- та дрібних агровиробників не змогла скористатися запропонованими програмами через ряд інституційних та процедурних бар'єрів:

1. Недоступність кредитних програм. Програма «Доступні кредити 5–7–9%», що позиціонувалася як антикризовий фінансовий інструмент, фактично не охопила вразливі групи. Через відсутність кредитної історії, недостатнє забезпечення або нестачу заставного майна банки масово відхиляли заявки дрібних фермерів. За даними Національного банку України, станом на кінець 2023 року лише 28% кредитів у межах програми було надано господарствам, що обробляють до 200 га, хоча саме вони становлять майже половину фермерського сегменту. Крім того, страхи банків щодо платоспроможності клієнтів в умовах війни обмежили готовність кредитувати за помірними ставками.

2. Формальні обмеження участі. Регуляторні умови більшості програм, зокрема обов'язкова наявність статусу юридичної особи або ПДВ-реєстрації, автоматично виключали з участі особисті селянські господарства (ОСГ) та фізичних осіб-підприємців (ФОПів), які не мають складної організаційної структури. Водночас, за даними Інституту аграрної економіки, на ці форми припадає понад 40% аграрного виробництва в окремих регіонах України. Таким чином, формальні критерії

створили ситуацію структурної дискримінації найвразливіших суб'єктів.

3. Повільні процедури та часовий лаг. Навіть у разі схвалення заявки, проходження всіх етапів – від подання документів до отримання коштів – займало 2–3 місяці, що критично довго для аграрного циклу, де кожна фаза (посів, обробіток, збір врожаю) має жорсткі часові рамки. Така інституційна негнучкість демотивувала учасників і змушувала їх звертатися до альтернативних (іноді неформальних) джерел фінансування, зокрема: товарних кредитів, авансування з боку трейдерів, внутрішньогосподарських позик.

Відсутність адаптованих до реалій війни механізмів підтримки для дрібного агробізнесу, зокрема спрощеного фінансування, мікрогрантів, консультативної підтримки, створила викривлену картину допомоги. У результаті, великі й середні компанії з кращими адміністративними ресурсами стали головними бенефіціарами державних програм, тоді як базовий рівень продовольчої безпеки залишився залежним від неформальних і самодостатніх моделей ведення господарства.

Таким чином, екстрена державна підтримка агросектору в умовах війни мала фрагментарний, нерівномірний та селективний характер. Найкращі результати забезпечили грантові й партнерські моделі, засновані на гнучкості та міжнародному досвіді [9]. Водночас структурна дискримінація малих господарств, брак координації, перевантаженість процедур і слабка локальна присутність держави зумовили низький рівень реального охоплення та обмеження трансформаційного впливу заходів.

Ефективність підтримки в умовах війни потребує не лише фінансової ін'єкції, а перезапуску самої моделі публічного втручання – з урахуванням соціального ландшафту аграрного сектору, специфіки територій та адаптивності до форс-мажорів.

Умови воєнного стану в Україні загострили системні проблеми в організації державної допомоги агробізнесу, які проявляються не лише в обмеженості ресурсів, але й в інституційній неузгодженості, фрагментарності політик і слабкому управлінні [10]. Це суттєво

знижує результативність навіть потенційно ефективних програм підтримки.

По-перше, однією з ключових проблем є фрагментарність урядової політики. Відсутність належної координації між органами виконавчої влади (Мінагрополітики, Мінекономіки, Мінфін, ДАР) призвела до дублювання функцій, неузгоджених пріоритетів та запуску паралельних, інколи конфліктних, програм. Брак єдиної цифрової платформи державної підтримки ускладнює комунікацію з аграріями та знижує прозорість у використанні коштів. За даними експертів, у 2023 році діяло понад 15 інструментів підтримки, однак жоден з них не був частиною узгодженої національної програми з чіткими показниками ефективності.

По-друге, низька якість зворотного зв'язку та недостатній моніторинг ефективності також суттєво впливають на інституційну слабкість механізмів підтримки. Значна частина фермерів не мала можливості отримати актуальну інформацію про умови участі в програмах або висловити свої зауваження. Водночас системи моніторингу часто обмежуються кількісною звітністю (кількість виданих кредитів, обсяг грантів), ігноруючи якісні аспекти: соціальний вплив, збереження виробничих потужностей, підтримку зайнятості.

По-третє, банківська система України виявилася неадаптованою до викликів війни. Попри участь держави у програмі «Доступні кредити 5-7-9%», понад 65% заявок агровиробників не були задоволені через брак застави, непрозору кредитну історію або розташування в зоні ризику. Банки зберігають високий рівень обережності, а процедури кредитування залишаються тривалими й забюрократизованими, що є критичним для агросектору, орієнтованого на сезонну діяльність.

Загалом, за оцінкою Світового банку, інституційна якість програм екстреної підтримки в Україні залишається недостатньою, що призводить до низької адресності допомоги, ризиків неефективного розподілу ресурсів і маргіналізації дрібних виробників. Поглиблення інформаційної асиметрії, правової невизначеності (особливо в деокупованих регіонах) та фінансової

недоступності створює додаткові бар'єри для включення широкого кола аграріїв у механізми відновлення.

Таким чином, інституційні обмеження стали ключовим стримувальним чинником ефективності державної допомоги агробізнесу у воєнний період. Їхнє подолання вимагає стратегічної перебудови системи підтримки з фокусом на інтеграцію інструментів, цифровізацію процедур, прозору комунікацію та орієнтацію на потреби малих і середніх виробників.

Ефективна політика екстреної державної допомоги в умовах війни потребує не лише реагування на поточні виклики, а й формування довгострокової стратегії відновлення агросектору [11]. У цьому контексті важливо враховувати інституційний потенціал на місцях, цифрові інструменти управління, соціальну справедливість розподілу ресурсів та поступовий перехід від екстрених до системних стимулів.

Одним із ключових напрямів удосконалення є посилення ролі місцевих громад, обласних військових адміністрацій (ОВА) та аграрних кластерів у реалізації програм підтримки. Локальні структури мають кращу обізнаність про специфіку регіонального аграрного виробництва, масштаби пошкоджень, потреби фермерських господарств. Надання їм повноважень щодо первинного відбору заявок, моніторингу цільового використання коштів та технічного супроводу значно підвищить адресність допомоги. При цьому важливо запровадити єдині стандарти звітності та аудиту на регіональному рівні.

Наступним критичним напрямом є цифрова трансформація процедур підтримки. Створення електронної платформи з функцією «єдиного вікна» для подачі заявок, відстеження статусу та звітування мінімізує людський фактор, зменшить корупційні ризики та пришвидшить ухвалення рішень. Автоматизоване зіставлення даних з реєстрів (земельного, аграрного, податкового) дозволить знизити бюрократичне навантаження. Вдалим прикладом тут є проєкт «є-Грант», реалізований спільно з Мінцифри та міжнародними партнерами.

Особливу увагу необхідно приділити створенню окремих цільових програм для

малих та середніх господарств (до 500 га), які у нинішніх умовах є найбільш вразливими. Йдеться про запровадження преференційних умов участі, мінімізації пакетів документів, консультаційний супровід на всіх етапах. Також доцільно розглянути можливість створення страхових фондів або гарантійних програм спеціально для дрібних агровиробників, що дозволить їм легше залучати фінансування.

Важливо не лише реагувати на кризу, а й формувати бачення трансформації екстреної допомоги у постійні механізми розвитку. Тимчасові програми мають перетворюватись на довгострокові інструменти інвестиційного стимулювання, з фокусом на модернізацію, переробку, логістику, зелений перехід та сталу зайнятість у сільській місцевості. Такий підхід дозволить уникнути «ефекту залежності» від постійної підтримки й створить підґрунтя для самозабезпечення агробізнесу.

Висновки

Екстрені механізми державної підтримки агробізнесу в умовах війни відіграли критично важливу роль у стабілізації аграрного виробництва, збереженні експортного потенціалу країни та мінімізації негативних соціально-економічних наслідків кризи. Завдяки цілеспрямованим програмам, зокрема пільговому кредитуванню, грантовому фінансуванню, компенсаціям логістичних витрат та пілотним страхувальним схемам, вдалося зберегти частину виробничого потенціалу, забезпечити функціонування продовольчих ланцюгів і підтримати зайнятість у сільських громадах.

Разом із тим, загальний рівень ефективності екстрених заходів був обмежений рядом глибоких інституційних проблем. Серед них –

фрагментарність урядової політики, недостатня координація між ключовими міністерствами, слабка аналітична база для прийняття рішень, інформаційна асиметрія, складність процедур подачі заявок, а також перевага великих підприємств у доступі до підтримки. Як наслідок, значна частина малих і середніх сільгоспвиробників не змогла повною мірою скористатися пропонованими програмами.

У майбутньому державна підтримка агросектору має ґрунтуватися не лише на обсягах фінансування, а й на інституційних критеріях ефективності. Насамперед ідеться про такі принципи: інституційна справедливість – забезпечення рівного доступу до програм для усіх форм господарювання, включно з малими фермерами та кооперативами; цифрова прозорість – впровадження електронних платформ та «єдиного вікна» для подачі документів, автоматизація процесів оцінки та моніторингу; адресність і децентралізація – передача частини повноважень із розподілу допомоги громадам, ОВА, аграрним кластерам; стратегічна орієнтація – трансформація тимчасових екстрених інструментів у довгострокові інвестиційні програми з пріоритетом на модернізацію, інновації та екологізацію аграрного виробництва.

Таким чином, для забезпечення сталого відновлення і конкурентоспроможності українського агросектору в повоєнний період необхідна фундаментальна переорієнтація державної політики підтримки – від реактивної до стратегічної, від фрагментарної до інтегрованої, від формально-ресурсної до інституційно-ефективної. Такий підхід дозволить перетворити агробізнес на справжній драйвер економічної стабілізації та зростання України у поствоєнний час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки.; пер. з англ. С. Осадчук. К. : Основи, 2000. 198 с.
2. Olson M. The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups. Cambridge (MA) : Harvard University Press, 1965. 186 p.
3. Казанішен А. Інституційна підтримка системи продовольчої безпеки держав в умовах геополітичних конфліктів. Економічний простір. 2025. № 202. С. 125–131.

4. Коновальчук І. С., Ковальов В. Г. Особливості державного регулювання та підтримки аграрного сектору економіки України в умовах воєнного стану. Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2023. №5. С. 27–33.
5. Шалигіна І., Басенкова Т. Ведення та відновлення агробізнесу на прифронтових територіях України в умовах війни. Сталій розвиток економіки. 2025. №3(54). С. 417–422.
6. Павленко О. М. Реалізації державних програм розвитку аграрної галузі в умовах воєнного і повоєнного стану. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Економічні науки. 2024. № 4(76). С. 155–160.
7. Солоненко Ю. В., Панасюк П. І. Державна підтримка та стимулювання бізнесу України в умовах війни. Галицький економічний вісник. 2023. Т. 82, № 3. С. 190–200.
8. Галанець В. В. Необхідність забезпечення державної підтримки аграрного сектору економіки у воєнних умовах. Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. № 2. С. 42–48.
9. Вовк М. В., Вороблевський В. І. Підтримка експортного потенціалу аграрного сектору України в умовах воєнного стану. Український економічний часопис. 2024. №5. С. 35–40.
10. Русан В. М. Функціонування аграрного сектору в умовах війни. Інтелект XXI. 2022. № 2. С. 13–16.
11. Герасимчук С. Забезпечення економічної безпеки та стійкості аграрного сектору України в умовах військового та поствійськового стану. Європейський науковий журнал економічних та фінансових інновацій. 2023. Т. 1, № 11. С. 84–97.

REFERENCES

1. North, D. (2000). *Instytutstii, instytutstiina zmina ta funktsionuvannia ekonomiky* [Institutions, institutional change, and economic performance] (S. Osadchuk, Trans.). Osnovy.
2. Olson, M. (1965). *The logic of collective action: Public goods and the theory of groups*. Harvard University Press.
3. Kazanishen, A. (2025). Institutional support for the food security system of states in the context of geopolitical conflicts. *Ekonomichnyi prostir [Economic Space]*, (202), 125–131.
4. Konovalchuk, I. S., & Kovalov, V. H. (2023). Features of state regulation and support of the agricultural sector of Ukraine's economy under martial law. *Tavriiskyi naukovyi visnyk. Serii: Publichne upravlinnia ta administruvannia [Tavria Scientific Bulletin. Series: Public Administration]*, (5), 27–33.
5. Shalyhina, I., & Basenkova, T. (2025). Conducting and restoring agribusiness in frontline areas of Ukraine during the war. *Stalyi rozvytok ekonomiky [Sustainable Economic Development]*, 3(54), 417–422.
6. Pavlenko, O. M. (2024). Implementation of state programs for the development of the agricultural sector under martial and post-war conditions. *Naukovi pratsi Mizhrrehional'noi Akademii upravlinnia personalom. Ekonomichni nauky [Scientific Works of the Interregional Academy of Personnel Management. Economic Sciences]*, 4(76), 155–160.
7. Solonenko, Yu. V., & Panasiuk, P. I. (2023). State support and stimulation of business in Ukraine during the war. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk [Galician Economic Bulletin]*, 82(3), 190–200.

8. Halanets, V. V. (2022). The necessity of state support for the agricultural sector of the economy in wartime. *Tavriyskiy naukoviy visnyk. Seriya: Publichne upravlinnia ta administruvannia [Tavria Scientific Bulletin. Series: Public Administration]*, (2), 42–48.
9. Vovk, M. V., & Voroblevskiy, V. I. (2024). Supporting the export potential of Ukraine's agricultural sector under martial law. *Ukrainskyi ekonomichnyi chasopys [Ukrainian Economic Journal]*, (5), 35–40.
10. Rusan, V. M. (2022). Functioning of the agricultural sector in wartime conditions. *Intelekt XXI [Intellect XXI]*, (2), 13–16.
11. Herashymchuk, S. (2023). Ensuring economic security and resilience of Ukraine's agricultural sector under military and post-military conditions. *Yevropeyskyi naukoviy zhurnal ekonomichnykh ta finansovykh innovatsii [European Scientific Journal of Economic and Financial Innovations]*, 1(11), 84–97.

Mykola Ilchuk, Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Entrepreneurship Organization and Exchange Activity, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine

Ivan Andrusovych, PhD in Economics, Associate Professor, Department of Entrepreneurship Organization and Exchange Activity, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine

Olha Tomashevskya, PhD in Economics, Associate Professor, Department of Entrepreneurship Organization and Exchange Activity, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine

Anatolii Fursa, PhD in Economics, Associate Professor, Department of Entrepreneurship Organization and Exchange Activity, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine

Volodymyr Marchuk, Postgraduate Student, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Ukraine

State support for agribusiness in wartime

Abstract

Introduction. The full-scale war that has been ongoing in Ukraine since 2022 has created unprecedented challenges for the economy, particularly for the agricultural sector — one of the most strategic segments of the national economy, ensuring food security, foreign currency earnings, and employment in rural regions. In these conditions, the issue of state assistance becomes especially important — not only as a tool to rescue affected enterprises but also as a strategic instrument to ensure the sector's resilience and adaptation to the new reality.

At the same time, traditional models of state support — such as direct subsidies, grants, and concessional loans — in wartime reveal both their strengths and a number of systemic limitations: difficulty in accessing resources for small producers, inequality in the distribution of assistance, weak institutional coordination, and bureaucratization of procedures. All this calls into question not only the effectiveness but also the fairness of existing support mechanisms.

Methodology. The study applied a set of general scientific and specialized economic methods that allowed for a comprehensive characterization of state intervention mechanisms in the agricultural sector during the crisis period. A systemic approach was used to analyze the interrelationships between public policy instruments, agribusiness entities, and the external environment. Comparative analysis made it possible to evaluate the effectiveness of different forms of support in wartime and pre-war periods, as well as to compare Ukraine's approaches with EU practices. Content analysis of regulatory acts and support programs revealed key institutional changes and new mechanisms of state regulation. In addition, statistical data analysis covered the dynamics of funding, the coverage of farms by support measures, and the structure of budgetary fund distribution in 2022–2024.

Results. Emergency mechanisms of state support for agribusiness in wartime have played a critically important role in stabilizing agricultural production, preserving the country's export potential, and minimizing the negative socio-economic consequences of the crisis. Thanks to targeted programs — including concessional lending, grant financing, compensation for logistics costs, and pilot insurance schemes — part of the production capacity was preserved, food supply chains were maintained, and rural employment was supported.

Keywords: state support; agribusiness; war; crisis regulation; subsidies; concessional lending; agricultural policy; agricultural resilience; financial instruments; Ukraine.

Cite as: Ilchuk, M., Andrusovych, I., Tomashevskya, O., Fursa, A., & Marchuk, V. (2025). State support for agribusiness in wartime. *Economic analysis*, 35 (2), 290-299. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2025.02.290>